

בבא בתרא קלח

משה שווערד

1. שיטה מקובצת על בבא בתרא דף קלח/א

כאן בצווה מעיקרא. פירוש כגון שהשליך לו א/ שטר המתנה בתוך חיקו והוא צווה מיד לא קנאה ואם שתק ולבסוף צווה קנה. הראב"ד:

2. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד א

א] ולא פליגי כאן בצווה מעיקרא כאן בשותק מעיקרא ולבסוף צווה - הרי"ף והרא"ש והרמב"ם [זכיה ט - יג] ב/ כתבו שמיידי הכא במתנת שכי"מ. ומבאר הרי"ף משום שדברי שכי"מ ככתובים ומסורים וכיון ששתק כמי שנמסרו לו, אבל במתנת בריא לא קנה ע"י שתיקה עד שיבוא השטר קנין לידיה. ויוצא לפ"ז חידוש שאף שמתנת שכי"מ אינה קונה אלא לאחר מיתה מ"מ אם שתק בזמן נתינת המתנה שוב אין המקבל יכול לחזור בו. והקה"ת [סימן רמה - ד] והאו"ש [זכיה ט - יג] והחוס"י מקשים כיון שמתנת שכי"מ קונה רק לאחר מיתה למה אין הזוכה יכול לחזור כמו בכל מתנה לאחר ל' שהמקבל יכול לחזור בו. האו"ש מביא שהנ"י כתב שדוקא בשותק לאחר מיתה אינו יכול לחזור בו, אבל האו"ש מדייק מלשון הרמב"ם שמיידי בשותק בזמן האמירה לפני מיתה. הקה"ת והאו"ש מתרצים שהרי"ף והרמב"ם [וכן הרא"ש לשיטתו] סוברים כמו התוס' והרא"ש [גיטין יד ב] שמתנת שכי"מ קונה למפרע מזמן הנתינה ולכן אינו יכול לחזור בו. והא דהנותן יכול לחזור בו זה משום שנתן המתנה על תנאי שלא יחזור בו.

3. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד א ד"ה כאן בצווה

כאן בצווה מעיקרא - מתחלה כשמסר לו זה את השטר התחיל צווה הלכך לא קנה א/ שאין מזכין לו לאדם בעל כרחו דחוב הוא לו דכתיב (משלי טו) שונא מתנות יחיה וכדאמרינן [באלו טריפות] (חולין ד' מד:): והנותן עצמו לא תחזיר לו שהרי סילק עצמו מהם ב/ אלא הפקר הם וכל המחזיק בהן זכה בהן כדאמרינן בכריתות בתחלת פרק המביא אשם תלוי (דף כד) אמר ריש לקיש הנותן מתנה לחבירו ואמר הלה אי אפשי (ב) כל המחזיק בה זכה בה ואסקינן התם כריש לקיש.

א. שונא מתנות יחיה

I. דף על הדף קידושין דף נט עמוד א

בגמ': גידל לא נחית לה דכתיב ושונא מתנות יחיה. במגן אבות (פירוש על פרקי אבות) מפרש, דלפיכך נאמר 'שונא מתנות' ולא 'מי שאינו מקבל מתנות'. כי יתכן שגם מקבל מתנות יחיה, באם נוטל את המתנות למרות ששונאם, בשביל האהבה שאוהב את התורה, ומחמת חוסר ברירה נוטל את המתנות.

II. ספר שפתי חכמים

דכתיב (משלי ט"ו כ"ז) ושונא מתנות יחיה. י"ל לפי שהוא "שונא" מתנות, ונשאר צעניו, ועני חסוד כמות (רש"י צראשית כ"ט י"ח), לכן נשכר מדה כי יחיה. ובצ"ן זה פי' ולדקה תליל ממות (משלי י"ז י"א ד'), מאחר שנותן לדקה והליל ממות לעני שהיה חסוד כמות, לכן צמכ"מ תליל לנותן ממות. א"נ י"ל ושונא מתנות יחיה, שהרי כחצו הספרים טעם לילית האדם צזה העולם שלא יהי' "נהנה" מנהמא דכיקופא צמקום אולר הנשמות, אלא שיהי' מיגיעו כפו תורה ומלות ומע"ט שצעה"ז (מפרשים), נמלא שחי אדם צעוה"ז מלמד להיות שונא מתנות, דמי שאינו שונא מתנות, הרי נשמתו יכול להיות נשאר שם צאולר הנשמות, וזה הכוונ' "ושונא" מתנות ר"ל מי ששונא מתנות, מלך חדין "יחיה כמוזן: כל המעציר על מדותיו מעצירין ממנו כל פשעיו.

III. שערם מצויינים בהלכה

כי הוּוּ משדרי ליה מתנות לא שקיל כו' שונא מתנות יחיה. קשה א"כ היאך חייבה התורה ליתן צדקה לעני הרי מקצרים בזה ימי חייו. וכתב בשו"ת חיים שאל (סי' עד-מב) דבעני אדרבה הוא עושה טובה יותר עם הבעה"ב הנותן, דמצינו דרשת חז"ל במ"ד (רות ב-יט) עה"כ "ושם האיש אשר עשיתי עמו", יותר ממה שבעה"ב עושה עם העני, עושה העני עם הבעה"ב. וגם כתיב (ראה טו-י) "נתון תתן לו... כי בגלל הדבר הזה יברכך ה'א בכל מעשך וגו'". ובעיקר הענין דשונא מתנות יחיה הארכנו הרבה במס' קידושין (נט. ד"ה רב גידל) ובמס' חולין (מד: ד"ה אמר).

IV. דף על הדף קידושין דף נט עמוד א

בגמ': רב גידל לא נחית לה דכתיב ושונא מתנות יחיה. כותב הגרי"א זילבר ז"ל בספר בירור הלכה (ח"ז חו"מ סי' רמט): הנה הרמב"ם בהלכות זכיה ומתנה (פי"ב הי"ז) כתב וז"ל "הצדיקים הגמורים ואנשי מעשה" לא יקבלו מתנה מאדם, אלא בוטחים בה' לא בנדיבים, והרי נאמר ושונא מתנות יחיה עכ"ל, הרי דהרמב"ם סובר דזה הנהגת צדיקים גמורים ואנשי מעשה, ואין בזה הנהגה מצד הדין. והמ"מ כתב שם דהטעם הוא, שראוי לכל משכיל להסתפק במה שהיה הכרחי לו ולא יבקש מותרות, ומביא את דברי המשנה בפאה שכל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו עכת"ד המ"מ, מדבריו ג"כ מוכח, שזה הנהגה לצדיקים גמורים ואין בזה סרך איסור.

אבל הטור והשו"ע בחו"מ סימן רמ"ט סעיף ה' כתבו וז"ל "מידת חסידות" שלא לקבל מתנה, אלא לבטוח בה' שיתן לו די מחסורו שנאמר ושונא מתנות יחיה עכ"ל. הרי דהשו"ע סברי דזה הנהגה לכל אדם, ולא רק לצדיקים הגמורים אלא שזה דרך חסידות. וכן פסק בקיצור שו"ע סימן כ"ט סעיף כ"א דהוא ממידת חסידות. ובשו"ת דברי ריבות סימן קצ"ו בסוף התשובה כתב וז"ל כתב הרמב"ם אנשי מעשה לא יקבלו מתנה מאדם, וכן מעשים בכל יום "שהאנשים החשובים" אינם מקבלים מתנה מכל אדם עכ"ל. וע"ש שהאריך בענין ובגדר זה.

רבינו המהר"ל בספרו נתיבות עולם (נתיב התורה פרק ד') כותב: 'כי מי ששונא את המתנות ראוי שיהיה בשביל זה חי, כי המקבל דבר מזולתו אין ראוי לו החיים כי החי עומד בעצמו, ולפיכך אמרו כי העני נחשב כמת, וזה מפני שאין לו החיים בעצמו כאשר הוא צריך לזולתו ואין לו בעצמו החיים, אבל מי שהוא שונא מתנות שהוא רוצה שיהיה עומד בעצמו מבלי שיקבל מאחר ודבר זה הוא החיים. ולכן יקרא המעין שהוא נובע בעצמו ולא קבל המים - נקרא "מעין חיים" (מים חיים אל כלי (במדבר י"ט, י"ז), כי חיותו בעצמו ואינו מקבל המים' עכ"ל והדברים נפלאים.

V. דף על הדף בבא בתרא דף יג עמוד ב

וביאר עוד שם די"ל דפליגי במהות הטעם שיש להקפיד שלא ליקח מתנות, דמרש"י עה"פ "ושונא מתנות יחיה" (משלי ט"ו, כ"ז), נראה שהוא גדר הרחקה מאיסור גזל, שמי ששונא מתנות ודאי דשונא גזל, ואילו מהרלב"ג והמצודות דוד ורבינו בחיי (כד הקמח ערך חמדה), נראה שהוא גדר במדת הביטחון, שמי שיש לו ביטחון גמור בקב"ה אל לו לסמוך על מתנות בשר ודם אלא בוטח בקב"ה "שיחיה" גם בלא מתנות. ועפי"ז ביאר

שם דרבנן ס"ל כטעם רש"י הנ"ל שהוא סייג לגזל, ועל כן היכא שלמבקש יש תועלת מזה אין למקבל לחשוש מזה, דהוי כמו מכר שנותן לו תמורה עבור החפץ. אמנם רשב"ג סבר שהוא סייג לביטחון, ומאחר שסוף סוף מקבל מבשר ודם יותר מכפי חלקו איכא בזה סתירה למדת הביטחון, וכן נקט ר' אלעזר שם בחולין.

VI. חדושי הרשב"א על מסכת קידושין דף כג/א

ואי לאו דמסתפינא אמינא דהכא אפילו בעל כרחו נמי, ומתנת ממון שאני דלאו זכות גמור הוא ואדרבה חוב מצד עצמו, דכתיב (משלי טו, כז) ושונא מתנות יחיה, אלא מיהו מצד שנפשו של אדם מחמדתו קרינן ליה זכות, ואע"פ שהוא מצד עצמו חובה זכין לו שלא בפניו, אבל גט שחרור דזכות גמור הוא דמתירו בבת חורין ומכניסו לכלל מצות ישראל, זכין לו מ"מ, ואפי' עומד וצווה בטלה דעתו אצל כל אדם

VII. מאירת עינים /סמ"ע/ על חו"מ סימן רמט

(ד) ושונא מתנות יחיה. פסוק הוא (במשלי ט"ו) ודריש לה הגמ' כן ברפ"ג דקידושין וכונת רז"ל דדרך בני אדם להיות להוט אחר ממון בסוברים להחיות נפשו ונפש ביתו וקאמר דאדרבה שונא מתנות יחיה כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף הבריות ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם ועפ"ר:

VIII. רש"ש על בבא בתרא דף קלח/א

ר"ש ד"ה כאן בצוח. דחוב הוא לו כו'. תימה דא"כ לא יזכו לו מתנה שלא בפניו ואנן קיי"ל בכ"ד דזכין עי' בגיטין (י"ד ב') וכאן פשוט כיון דאינו רוצה לקנות אינו קונה בע"כ. ואולי לא כוון אלא לתת טעם מדוע איננו חפץ כדלקמן בד"ה והיו בהן עבדים:

ב/ אלא הפקר הם

I. יד רמה על בבא בתרא דף קלח/א

כאן בצווח מעיקרו. לא קנה, וכאן בשותק ולבסוף צווח קנה, והוא דלא צווח בתוך כדי דיבור וצווח מעיקרו דקאמרינן דלא קנה, ממילא הדרי לנותן או ליורשיו, ולא אמרינן כל המחזיק בהן זכה. וההיא דגרסי' בכריתות פרק המביא אשם (כד א) אמר ריש לקיש הנותן מתנה לחבירו ואמר הלה אי אפשי בה כל המחזיק בה זכה בה, אם תמצא לומר אצווח מעיקרא קאי... ועוד דקימא לן דהפקר כי האי גוונא אפילו לגבי ההוא דאפקריה לא הוי הפקר עד דמפקר אדעתא דכולי עלמא...

II. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד א

ג] בא"ד - והנותן עצמו לא תחזיר לו שהרי סילק עצמו מהם אלא הפקר הם - שיטת הרשב"ם שאם המקבל אומר אי אפשי אינו מקבל בעל כרחו, וגם איכא הפקר מצד הנותן. ולאחר שזכה המקבל לא מהני מה שאומר אי אפשי אלא בעינן שיפקיר בפירוש. ומקשה הקו"ש [אות תע] למה לא יהיה הפקר מצד המקבל כמו שאיכא הפקר אצל הנותן, הרי הנותן לעולם הוי לאחר שזכה ואעפ"כ מהני ההפקר. ונראה דלא קשה, שודאי הפקר מהני לאחר שבא לידו אלא שלשון אי אפשי אינו לשון הפקר, אבל אם נותן מתנה לחבירו מונח בזה ג"כ מעשה הפקר אם המקבל לא ירצה לקבל, וכ"כ אילת השחר.

4. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד א ד"ה והיו בהן

והיו בהן עבדים - ומתוך כך צווח שאינו רוצה לזון העבדים דאפי' למ"ד יכול הרב לומר לעבד עשה (ד) ואינו נזכר אפ"ה לא נחא ליה לעשות כן.

5. שערים מצויינים בהלכה

אם היה רבן שני כהן, הרי אלו אוכלין בתרומה. פרשב"ם דאוכלין בתרומה מחמת השני דודאי קנה כו'. וכן פרש"י במס' חולין (לט:) דזה האומר אי אפשר בהן, על כרחו שלו הן ויאכלו בתרומה. ובמס' כריתות (כד:) מפורש הטעם, דקסברי רבנן המפקיר עבדו יצא לחירות וצריך גט שחרור, וכל שלא נתן לו גט שחרור הרי הוא אוכל בתרומה. וכן פירשו התוס' במס' חולין (שם). ובמס' גיטין (מב:) איכא איבעיא אי מעוכב גט שחרור אוכל בתרומה, וכתבו התוס' דהאי איבעיא לא אתיא אליבא דר"ל במס' כריתות דמעוכב גט שחרור אוכל בתרומה. וברמב"ם (תרומות פ"ט ה"ה) כתב, המעוכב גט שחרור אסור בתרומה. ועיי"ש בכסף משנה (ה"ו) דהרמב"ם מספקא ליה כמאן הלכתא וספיקא דאורייתא לחומרא. ועיי"ש במשנה למלך ובמנ"ח (מצוה רפ).

6. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד א ד"ה יורשין

יורשין - כלומר ראשון או יורשין (ה) ולרבן שמעון לא סבירא ליה האי דריש לקיש דאמר בכריתות בפרק המביא הנותן מתנה לחבירו ואמר הלה אי אפשרי בה כל המחזיק בה זכה בה דסבירא ליה לרבן שמעון דאדעתא דהכי יהיב ליה דאי לא בעי מקבל מתנה תיהדר ליה והכי מפרש בכריתות ומיהו הלכתא כריש לקיש ובהך פלוגתא נמי הלכתא כרבנן דהא דקי"ל הלכה כרשב"ג במשנתנו היינו משנה אבל ברייתא לא אלא הלכה כרבנן דמשנתנו מתני' משמע אבל היכא דאמר' משנה היינו נמי ברייתא כדאמר' בעלמא (גיטין דף סז) משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי ומשו"ה קי"ל כותיה בין במשנה בין בברייתא.

7. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד א

[ח] רד"ה יורשין וכו' ובהך פלוגתא נמי הלכתא כרבנן וכו' - שיטת הרשב"ם שהלכה כחכמים, וכ"פ הרמ"ה והג' אשרי. אבל הר"ף והרא"ש כתבוהו סתם ולא הכריעו כמאן הלכתא, וכתב הר"ן שגם הר"ף פוסק כמו חכמים. והרמב"ם [זכיה ד - ג] כתב שהוי ספק. והמ"מ מביא דהעיסור כתב שהגאונים פסקו שהוי ספק.

8. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד א ד"ה תנו רבנן

תנו רבנן שכיב מרע כו' - להכי נקט שכיב מרע דבדידיה איכא לאיפלוגי בין היכא דאמר אחריו לפלוני להיכא דלא אמר משום דראוי לחלק כל נכסיו בדבור פיו לזה כך ולזה כך אבל בריא רגיל ליתן לכל אחד בפני עצמו והדבר ידוע למי מקנה תחלה ולמי לבסוף.

9. ריטב"א על בבא בתרא דף קלח/א

אומרים כל הקודם בשטר זכה. פי' דאע"ג דמתנת שכיב מרע לא קנה אלא לאחר מיתה הרי הוא כאומר בפירוש שרוצה שיזכו לאחר מיתה בזה אחר זה ויקדום זכיה של זה לזכיה של חבירו, דרשאי שכיב מרע להתנות בכך כדאמרינן (קכ"ט ב') גבי נכסי לך ואחריך לפלוני ואחריך לפלוני למאן דאמר שהאומר אחריך לאו כאומר מעשיו דמי

10. ריטב"א על בבא בתרא דף קלח/א

גובה מן האחרון. פי' שיכולים ראשונים לומר הנחנו לך מקום לגבות ממנו. ומה שגובה בעל חוב ממקבלי מתנת שכיב מרע היינו כשאין שם ירושה ליורשים אבל כשיש שם יורשין כולם דוחין אותו אצל היורשין כפי מה שתספיק ירושתן, דלגבי הא כנכסים משועבדים הם וכדכתיבנא לעיל (קל"ג א'), וכן אמרו בתוספתא (פ"ט ה"ד) האומר תנו מאתים זוז לפלוני וחמש מאות לפלוני וכו' יצאתה עליהם כתובת אשתו ובעל חוב גובה ממי שיירש שאר נכסים וכו', ומכאן אתה אומר שאין אלמנה ניוזנת ממקבלי מתנת שכיב מרע אלא כשאין שם נכסים אצל יורשין, וכן כתב ר"י ז"ל:

=====

11. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד ב

ב] ושכיב מרע שאמר תנו מאתים זוז לפלוני בעל חובי כראוי לו נוטלן ונוטל את חובו ואם אמר בחובו נוטלן בחובו - זו גירסא שלנו והמהרש"א מביא הרי"ף שגורס אין לו אלא חובו, והרא"ש גורס ידו על העליונה רצה נוטלו רצה נוטל את חובו. ולפי גירסת הרי"ף אינו יכול ליטול יותר מחובו וכן גורסים הרמב"ן, הריטב"א והרמב"ם [זכיה יא - יט] ומבארים המ"מ בשם הרשב"א, הרמב"ן, הריטב"א והר"ן שאם יקח יותר מחובו מיחזי כרביית כיון שאמר בחובו, אבל אם אמר כראוי לו, לא משמע שזה תמורת ההלואה. גם הטור [סימן רנג] מביא שיטת סה"ת שמבאר שאם אמר לפלוני בחובו אין לו אלא חובו משום דמיחזי כרביית אם יטול יותר, ואם אמר כראוי לו לא מיחזי כרביית כיון שלא אמר בחובו. ואף אם יאמר לפלוני בעל חובי ג"כ ידו על העליונה ולא מיחזי כרביית. [וזה כמו שיטת הרמב"ן והר"ן אצלנו]. והרמ"ה כתב שאף אם אמר בחובו לא מיחזי כרביית.

12. ריטב"א על בבא בתרא דף קלח/ב

ומשום דאמר כראוי לו נוטלן ונוטל את חובו דילמא כראוי לו בחובו קאמר. יש אומרים דחדא מינייהו נקט וה"ה דקשיא ליה בכורה וכתובה, והנכון דדוקא נקט בע"ה דלא רחים כולי האי ותו דמחזי כרביית מאוחרת:

13. רשב"ם מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד ב ד"ה שאין צריך

שאין צריך - דהא חוץ מאלו לא הוה צריך למימר למעוטי בור ודות דהא מסתמא לא קני להו לוקח אלא לטפויי לו שיור דרך לבור ודות עצמו נתכוין ומיהו רבנן נמי מודו דכל לישנא יתירא לטפויי אתי היכא דאיכא מידי לטפויי כי הכא בהך ברייתא והא דאמרן הא מני רבי עקיבא היא לאו דוקא דהוא הדין לרבנן אלא משום דאשכחן ברבי עקיבא בהדיא דדריש לישנא יתירא מוקי לה כר' עקיבא.

14. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד ב

ד] העדים כותבין אף על פי שאין מכירין לפיכך כשהוא גובה צריך להביא ראיה - הראשונים מקשים אם בל"ה צריך להביא ראיה [כגון עדים ששמעו] מה התועלת בזה שהעדים כותבים.

[1] השטמ"ק בשם הריב"ש [בעל התוס'] תירץ שהשטר מועיל שיש כאן טענת ברי שתחייב הלוח שבוועת היסת אם יכפור. הקו"ש [אות תעא] מקשה למה הוצרך לומר נ"מ לענין שבוועת היסת [שהיא תקנה מאוחרת]. ולא קאמר נ"מ לענין שבוועת מודה במקצת שהיא דאורייתא דאין נשבעין על טענת שמא. והקו"ש מביא דהרמב"ן חולק על הריב"ש וסובר שבן שבא בטענה ששמע מאביו הוי טענת שמא, דהוי כברי ע"י אחר, וליכא חיוב שבוועה.

[2] הסמ"ע [סימן רנה - א] מתרץ שהכתב יועיל שהלוח לא יעזי לכפור כ"כ כשיראה צוואה חתומה בעדים ביד היורשים.

[3] הרמ"ה כתב שמייירי בשכי"מ שמחלק נכסיו ואמר מנה שחייב לי פלוני נתון לראובן, שהעדים כותבים לשם צוואת שכי"מ, ואין עדותם ראיה שהיה הלואה, אלא שאם יהיו עדים שהיה הלואה מהני עדותם שהשכי"מ נתן המלוה לראובן.

15. קובץ שעורים בבא בתרא אות תעא

תעא [דף קלח ע"א] ע"ב. ש"מ שאמר מנה יש לי אצל פלוני וכו', וכתב בשיטה בשם הר"י בעל התוס' דנ"מ מכתובה שהיא טענת ברי להשביע היסת, וצ"ע דהיסת ניתקנה בימי רב נחמן, ואמאי לא קאמר דנ"מ לשבועה דאורייתא במודה במקצת, דאין נשבעין על טענת שמא.... **ובהא דס"ל לחד מ"ד דאין כותבין אלא א"כ מכירין לפיכך כשהוא גבה אין צריך להביא ראיה. קשה דמאי מהניא הכתיבה שלא מדעת המתחייב הא הוי מפי כתבם, [1] ואפשר דהיא תקנת חכמים בשכ"מ, משום דאין פנאי לשכ"מ לתבוע ללוה כלשון הרשב"ם, ומה דכותבין שטרי חליצה קשה למ"ש בהגהת מרדכי שילחי קידושין בשם הר"ר אביגדור כהן צדק, דלא מהני שטר רא' בקידושין דהוי מפי כתבם. ואין טעם לחלק בין שטר ראיה של קידושין לשטר חליצה. וצ"ל לשיטה זו, דשטר חליצה נכתב ע"י ב"ד ובמעשה ב"ד לא שייך מפי כתבם. וכן מבואר מלשון המשנה ספ"ק דב"מ מצא שטרי חליצה כו' וכל מעשה ב"ד, וכן הוא שם בשיטה בשם רבינו יונתן, אבל כלשון הרשב"ם כאן "כותבין עדים גט של חליצה ומיאון" ורש"י בב"מ כתב בשטרי מיאוןין דנכתב ע"י ב"ד.**

16. דבר יעקב מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד ב

[ה] וחס"א אין כותבין אא"כ מכירין לפיכך כשהוא גובה א"צ להביא ראיה - הקו"ש [אות תעא] והחזו"א [אה"ע סימן קיא - י] מקשים מאי מהניא הכתיבה הרי ליכא דעת מתחייב וא"כ אינו שטר. הקו"ש תירץ אפשר שהוא תקנת חכמים בשכיב מרע. [2] **והחזו"א תירץ מתוך הדחק נראה דאין כותבין אא"כ יהיה בפני המתחייב ומצוה להם לכתוב. וקשה דאם הלוי מצוה א"כ מכירים שהיה הלואה מחמת הודאת בע"ד של לוי.** והא דכותבים שטר חליצה מביא הקו"ש ש'ר' יונתן בשיטה מבאר שנכתב ע"י ב"ד ומועיל מדין מעשה ב"ד, וכ"כ החזו"א [שם], אבל לשון רשב"ם כאן שהעדים כותבים שטר חליצה. הברכת שמואל [סימן נח הובא לעיל עז. אות טז] כתב ששיטת התוס' [עז א] שדוקא בשטר קנין בעינן דעת מתחייב אבל בשטר ראיה א"צ דעת מתחייב. וכן משמע בר' יונה [עז. באד"ה שני, ועיין תוס' גיטין כ: ד"ה וכותב]. אבל הקו"ש מביא שיטת ר' אביגדור שסובר ששטר ראיה בקידושין הוי מפי כתבם.

17. חידושי הריטב"א מסכת בבא בתרא דף קסד עמוד א

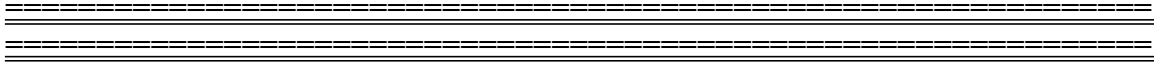
חיישינן לבית דין טועין. ואע"ג דאמרין בפרק יש נוחלין (קל"ח ב') דלא חיישינן לבית דין טועין, התם בדברים של הלכה אבל בבדיקת דיו אפשר דלא בקיאי במילתא וטעמא לאו אדעתיהו.

18. שערים מצויינים בהלכה

הלכתא אין חוששין לב"ד טועין כו', וב"ד בתר ב"ד לא דייקי. כתב הרמב"ם (עדות פ"ו ה"ה) לעולם אין ב"ד בודקין אחר ב"ד אחר, אלא מחזיקין אותם שהם בקיאים, ולא יטעו, אלא בודקין אחר העדים. ועי' בחשרי התשב"ץ (ח"א סי' קעג, ח"ג סי' כב) דרצה השואל לדייק מדברי הרמב"ם אלו שקיום ב"ד א"צ קיום, וכתב התשב"ץ דאפי' יהא דעתו כן, לא נניח תלמוד ערוך בפינו מכמה גדולים וראשונים כו' ונסמוך עליו, אבל מנוסח לשונו יש ללמוד שאין דעתו כן, לפי שהוא הלשון הנאמר בגמ' כאן, אבל מ"מ צריך לקיים חתימת ידי הדיינים דילמא מזוייפת היא ולא ב"ד חתמה, וקיום ב"ד צריך קיום, וכן הוא הסכמת הרמב"ן, והביא בשם תשו' הרשב"א שיש לחלק, דבב"ד קבוע כיון שחתימתן ידוע וניכרת לא יבא לזייף, משא"כ בב"ד שאינו קבוע, והתשב"ץ לא נ"ל חילוק הרשב"א, שאם חששו לזיוף, א"כ בכל ענין יש לחוש שהמזייף לא יחוש לא לכבוד ב"ד ולא לחתימתן אם היא ידועה אם לאו.

19. אילת השחר מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד ב

אין כותבין אלא א"כ מכירים לפיכך כשהוא גובה א"צ להביא ראיה. מבואר דאם אין כותבין אלא א"כ מכירין אפשר לסמוך ע"ז ולא נחוש שמא העדים טעו ולא ידעו שאין כותבין אלא א"כ מכירין, ומ"מ הם אסורים לחתום דשמא ב"ד יטעו ויחשבו שהעדים חקרו ויודעים שחייבים באמת להשכי"מ, וצריך טעם למה נחוש יותר שיטעו ב"ד מאשר נחוש שמא טעו העדים, ואפשר דעיקר מה דיש לחוש שמא הם גורמים לטעות ולכן אסור לכתוב כיון דזה יהיה סיבה להטעות, משא"כ אם כבר כתבו דאז החשש הוא רק שמא טעו לא צריך כל כך לחוש לזה, ומה שהביאו התוס' מרש"י יבמות דמבואר דאין חוששין שמא טעו הב"ד הראשון וחלצו בלי שיכירו, ולפי הנ"ל אין הכרח דרבא חולק על הדין אם יש לחוש שמא יטעו ע"י כתיבתן, דאז באמת אולי אין כותבין שמא יטעו על ידיהן, אלא דס"ל דאין חולצין אלא א"כ מכירין וממילא כבר מותר לכתוב.

20. דף על הדף מסכת בבא בתרא דף קלח עמוד ב

בגמ': ב"ד בתר בית דינא לא דייקי.

כתב הגר"מ לאו שליט"א בשו"ת יחל ישראל (ח"ג סי' קא): הנה כוונת פשוט דברי הגמ' היא, דאין דרכם של בית דין שני לבדוק ולערער אחר פסק הדין של הבי"ד הראשון, והטעם כי חזקה עליהם שעשו הכל כראוי.

ויש לעיין בטעם כלל זה, האם טעם הדבר מחמת שמוחזק לנו הבי"ד הראשון שעשה מלאכתו נאמנה ובשיקול דעת כדין התורה, וא"א לערער על פסק שכבר ניתן (ואף שדעת בי"ד אחר יכולה להיות שונה, מ"מ "אלו ואלו דברי אלוקים חיים"), או שמא עיקר הטעם הוא משום שהבי"ד השני חס על כבודו של בי"ד הראשון מחשש שיזלזל כבודו ותיפגע סמכותו בעיני הבע"ד, ומטעם זה נמנע מלערער עליו.

הנפק"מ בין שני צדדי הספק שלפנינו במקום שצד אחד אינו שייך, והאפשרויות רבות, ונציין אחדות מהן:

א) במקום שהבי"ד הראשון היה בי"ד של הדיוטות בהסכמת הבע"ד (ג' רועי בקר), ועכשיו בא המתחייב ורוצה לערער בפני בי"ד מומחין, דלטעם הא', בודאי דהכא על הבי"ד השני לבדוק פסק דינם של ההדיוטות, דאין פה חזקה שלא טעו, וכה"ג בי דינא בתר בי דינא דייקי ודייקי, לעומת זאת, לטעם הב', כיון שאף בי"ד של ג' רועי בקר דין בי"ד לו אם קיבלו הבע"ד אותם עליהם, וא"כ עדיין יש מקום לחשוש לכבודם, כי סו"ס יש להם שם בי"ד.

ב) במקום שהסכימו שני הבע"ד לקבל את פסקו של דיין מומחה הבקי בכל חדרי תורה דכל רז לא אניס ליה בש"ס ובדברי הפוסקים ונושאי כליהם ראשונים ואחרונים, ובנוסף לכך יחיד מומחה הוא בחקירות ודרישות עדי יוציא כאורה משפטו, ועתה בא אחד מהבע"ד ומערער בפני בי"ד על החלטת היחיד מומחה הנ"ל.

מעתה, אם נאמר שהטעם לכך "בי דינא בתר בי דינא לא דייקי" הוא שחזקה על הבי"ד הראשון שדן כהלכה, א"כ ה"ה פה בדיין יחיד המומחה לרבים. לעומת זאת, אם הטעם לכך הוא משום כבוד בי"ד, עדיין יש מקום לומר כי חששו לכבוד בי"ד, כי יש בדבר משום זילותא דבי דינא, ואולם לא חששו לכבודו של דיין יחיד, ואפילו הוא מומחה לרבים ויחיד בדורו.

ואף על פי דיחיד מומחה הוא כבי"ד, וכמ"ש בשו"ע יו"ד (סי' רכח ס"א) ובחו"מ (סי' ג ס"ב) וכבוד ת"ח יחיד מומחה לא דבר של מה בכך הוא, הרי כתב הרמב"ם (הל' סנהדרין פ"ה הל' יח) דאין הודאה בפני יחיד מומחה לרבים חשובה כהודאה בפני בי"ד, הרי בהכרח יש לחלק ביניהם. וע"ש מש"כ להוכיח בב' הצדדים הנ"ל.